

OLIV TA'LIM XIZMATLARINI MEHNAT BOZORI BILAN INTEGRATSIYALASHUVUNI TAKOMILLASHTIRISH USULLARI

Haqqulov Fazliddin Faxriddinovich

Qarshi xalqaro universiteti

O'quv-uslubiy boshqarma boshlig'i

haqqulovf1990@gmail.com

Annotatsiya: Tezida ish beruvchilar tomonidan oliy ta'lim muassasalarini bitiruvchilarining kasbiy bilim, ko'nikma, malakalarga ega bo'lishi zarurligi xalqaro ekspertlar tomonidan o'tkazilgan so'rovnomalari asoslangan holda tahlil qilingan. Ish beruvchilar tomonidan yaratilayotgan mehnat sharoitlari holati o'rganilgan. Oliy ta'lim xizmatlari bilan mehnat bozori bilan integratsiyalashuvini takomillashtirish mexanizmi bo'yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, ta'lim xizmatlari, mehnat bozori, ish beruvchi, kasbiy bilim, kasbiy ko'nikma.

Kirish

Oliy ta'lim xizmatlari bozorining shakllanishi va uni infratuzilmasini barqaror sur'atlarda rivojlanishi, oliy ta'lim tizimini tijoratlashtirish, oliy ta'lim xizmatlari bilan mehnat bozorining o'zaro aloqasi, ta'lim sifati va uning rivojlanish mexanizmini takomillashtirishning metodologik-uslubiy jihatlari bo'yicha muhim ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Iqtisodiyotni modernizatsiyalashda jarayonida olib borilayotgan islohotlarni chuqurlashuvi mehnat bozorini rivojlanishini ta'minlab, ish kuchini tayyorgarligi darajasi, sifati va kasbiy malaka ko'nikmalarini tarkibiga bo'lgan talabni o'zgartirib, inson kapitalini takror ishlab chiqarish tizimini isloh etishni talab etadi. Jahonda globallashtirish jarayonlarining tobora chuqurlashuvi mamlakatlar iqtisodiyotidagi siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy standartlarni tobora takomillashuviga olib keldi. Jumladan, mehnat bozorida ish beruvchilar tomonidan yuqori malakali kadrlarning kasbiy bilim, ko'nikma va malakalariga qo'yiladigan talablari ham ortdi. Ushbu jarayonlar jahon iqtisodiyotining globallashtirish sharoitida biznes yuritish, korxona faoliyatini amalga oshirishning tashkiliy jihatdan mukammallashtirib bormoqda. Natijada oliy ta'lim muassasalarida yuqori malakali kadrlarni tayyorlash jarayonlariga ish beruvchilar tomonidan qo'yiladigan ijtimoiy va iqtisodiy standartlar takomillashdi. Globallashtirish jarayonlarining jahonda keng tarqalishining asosiy omillaridan biri bu internet tarmog'i hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasida " ... bugungi kundagi 815 ta yo'nalishning 55 foizi mehnat bozori talablariga javob bermaydi. o'quv jarayonini

bozor talablariga moslashtirib, ishlab chiqarish bilan uzviyligini ta'minlash va talabning o'z ustida ishlashi uchun muhit yaratish" kabi vazifalar turganligini ta'kidlab o'tgan. Yuqorida qayd etilgan vazifalarni amalga oshirish uchun iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish bosqichida oliy ta'lim xizmatlari va mehnat bozori o'rtasidagi munosabatlarni takomillashtirishni tadqiq etish dolzarb va ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo'lgan ilmiy muammo hisoblanadi.

Asosiy qism. Iqtisodchi olmlar tomonidan ta'lim tizimini rivojlanishi bo'yicha turli qarashlar mavjud. Jumladan, biri "ta'lim rivojlanish va hayot kechirishning asosiy ijtimoiygenetik mexanizmiga aylanadi" deb hisoblasalar ikkinchisi "ta'limga bo'lgan bunday yondoshuvning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, ta'lim kasbiy faoliyat va hayot uchun tayyorlash institui sifati emas, balki hayotning o'zini tashkil etish instituti sifatida qarash kerak" desa uchinchisi "mehnat bozorini segmentlash nazariyasiga muvofiq olib borish zarur" deb hisoblaydilar. Bilim bu turli manbalar orqali tegishli sohaga oid bo'lgan ma'lumotlarni o'zlashtirish hisobiga shakllangan axborot hisoblanib, oliy o'quv yurtlarida o'zlashtirilgan bilimlarni amaliyotda yuqori saviyada qo'llay olgan talabalarning ishchi kuchi sifati yuqori darajada baholanadi. Xalqaro tashkilotlar ekspertlari tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlar natijalariga ko'ra, ish beruvchilar tomonidan tegishli lavozimlarga ishga joylashish uchun tanlovda ishtirok etayotgan nomzodlarning belgilangan lavozimlar bo'yicha kasbiy malakalari ortib bormoqda. Bunda oliy ta'lim xizmatlari bilan ish beruvchilar o'rtasidagi o'zaro hamkorlik aloqalarining samarali yo'lga qo'yilganligi ushbu ijobiy natijalarga erishishning muhim sharti sifatida baholanmoqda. Jumladan, 2020 yilda nozodlarning 95 foizi tegishli lavozim bo'yicha kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lmagan bo'lsa, ushbu ko'rsatkich 2022 yilda 91 foizga teng bo'ldi. Jahonda yirik 3 000 ish beruvchi korxonalar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalariga ko'ra, tegishli lavozimlar bo'yicha e'lon qilingan tanlovlarda o'z nomzodlarini qo'ygan oliy ma'lumotli kadrlarning 27 foizi o'zi uchun g'amxo'rlik qiladigan mehnat sharoitini ta'minlanishini hohlaydi. Shu bilan birgalikda kasbiy malakasi talab darajasida bo'lishiga qaramay, nomzodlarning har beshtadan faqat bittasigina o'z kasbiy malakasini oshirish va uni rivojlantirishni istaydi. Shuni ham ta'kidlash kerakki, ishga qabul qilingan nomzodlarning 29 foizi yetarli darajada kasbiy malakaga ega bo'lmay, ish beruvchilarning 70 foizi ularning kasbiy malakalarini oshirishga tayyor ekanligini bildirgan. Jumladan, jahondagi yirik, nufuzli ish beruvchilar bugungi kunda yuqori yuqori malakali ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishda ularning o'zlari faol darajada oliy ma'lumotli kadrlarni izlay boshladilar. So'rovnoma natijalariga ko'ra, ish beruvchilar tomonidan quyidagi usullar yuqori malakali kadrlarni saralab olishning eng samarali usullari sifatida qayd etilgan: - shaxsiy aloqaga kirishish (34 foiz); - ommaviy axborot vositalari orqali e'lon berish (29 foiz); -

internet tarmog'i orqali nomzodlarning shaxsiy profillarini qiyosiy taqqoslash (28 foiz); - internet tarmog'i, kompaniyaning web-sayti, jumladan, ijtimoiy tarmoqlar orqali e'lonlar berish (27 foiz); - bandlikka ko'maklashish markazlarida ishsizlik yoki o'z band bo'la turib yangi ish qidirayotgan bo'yicha ro'yhatdan o'tgan mehnat resurslarining ma'lumotlarini qiyosiy taqqoslash (24 foiz). Bugungi kunda mamlakatimiz oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarining kasbiy bilim va ko'nikmalarini shakllantirishda iqtisodiyotning har qanday sohasi uchun xos bo'lgan "bazaviy malakalar"ini shakllantirishga ustuvorlik qaratilmoqda (1-jadval). Mamlakatimizda aholiga ko'rsatilayotgan oliy ta'lim xizmatlari bilan mehnat bozori o'rtasidagi vertikal va gorizontal nomutanosibliklarning mavjudligiga qaramay, oliy ta'lim iste'molchilarga umr davomida yangi bilimlarni o'zlashtirish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan hisoblanadi. Bu esa bazaviy kasbiy malakaga ega bo'lgan bitiruvchilarning amaliyot jarayonlarida o'zlari uchun yangi bilimlarni qisqa muddatlarda o'zlashtirish imkoniyatlarini oshirish bilan birgalikda, mehnat bozoridagi raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarini oshirish imkoniyatini beradi. Shuni ham ta'kidlash joizki, mamlakatimizda ish beruvchilar tomonidan oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarini ishga yollash jarayonida aynan ularning bazaviy malakalarini baholashga e'tibor qaratiladi.

Taklif etilayotgan oliy ta'lim xizmatlari bilan mehnat bozori integratsiyalashuvini chuqurlashtirish mexanizmi oliy ta'lim muassasalarining marketing bo'limlari bilan ish beruvchi korxona va tashkilotlarning kadrlar bilan ishlash bo'limlarining funktsiya va vazifalarini bandlikka ko'maklashish markazlari orqali o'zaro muvofiqlashtirishga asoslanadi. Bunda korxona yoki tashkilotning kadrlar bilan ishlash bo'limi ish beruvchining faoliyati yo'nalishidan kelib chiqqan holda kadrlarning kasbiy bilim, ko'nikma va malakalariga qo'yiladigan talablarni ishlab chiqishi va muntazam ravishda (masalan, har kvartal, har yarim yil yoki har yili) ularni takomillashtirib borishi lozim bo'ladi. Ishlab chiqilgan lavozim bo'yicha nomzadlardan talab etiladigan kasbiy bilim, ko'nikma va malakalar ish beruvchining rasmiy web-sayti (agarda mavjud bo'lsa) va bandlikka ko'maklashish markazlariga taqdim etilishi lozim bo'ladi. Jumladan, ish beruvchining biron bir oliy ta'lim muassasasi bilan o'zaro hamkorlik aloqalari yo'lga qo'yilgan bo'lsa, shartnomada ko'rsatilgan bitiruvchilarni ishga qabul qilish punkti bo'yicha belgilangan vazifalarni amalga oshirilishini ta'minlash maqsadida ishlab chiqilgan kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarga qo'yiladigan talabnoma oliy ta'lim muassasasi rahbariyatiga taqdim etilishi zarur bo'ladi.

Xulosa. Oliy ta'lim muassasalarining marketing bo'limlari mehnat bozoridagi ish beruvchilarning kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarga qo'yiladigan talabnomalarini muntazam ravishda tadqiq etib borishi lozim bo'ladi. Bunda ish beruvchilar tomonidan mehnat birjalariga taqdim etilgan turli lavozimlar kesimida kadrlarning kasbiy bilim,

ko'nikma va malakalari bo'yicha ishlab chiqilgan talabnomalardan foydalanish mehnat bozorida uzoq muddatli, ko'p xarajat talab qiluvchi marketing tadqiqotlarini o'tkazish zaruriyatini oldini olib, qisqa muddatlarda oliy ta'lim muassasalarida o'qitilayotgan kasb yo'nalishlari va mutaxassisliklari bo'yicha zaruriy bilim berish yo'nalishlarini aniqlashga erishiladi. Fikrimizcha, keyingi yillarda mamlakatimizda taklif etilayotgan oliy ta'lim xizmatlari bilan mehnat bozori integratsiyalashuvini chuqurlashtirish mexanizmini amaliyotga joriy etilishi, mehnat bozorida yuqori malakali ishchi kuchiga bo'lgan talabni sifatli ishchi kuchi bilan ta'minlash imkonini beradi. Jumladan, respublika mehnat bozorida ishchi kuchi sifati, tegishli lavozimlar bo'yicha kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarni aniqlashga qaratilgan ko'p vaqt va xarajat talab qiluvchi tadqiqotlarni o'tkazish zaruriyatini kamaytirib, qisqa muddatli davrda mehnat bozorini yuqori malakali, sifatli ishchi kuchi bilan ta'minlash imkonini beradi.

Bizning fikrimizcha xududlarni rivojlantirishning oliy malakali kadrlar bilan bog'liq jihatlariga, muhim tavsiyalarga alohida e'tibor qaratishni lozim va bu quyidagilardan iborat: 1. Hududlarning iqtisodiy va mehnat potensialiga mos kadrlarga bo'lgan ehtiyojlarini aniqlash tizimini joriy etish lozim. 2. Erkin iqtisodiy xududlarda xorijiy ta'limning barcha bo'g'inlarini ochishga ruxsat berish va shu asosda ta'limni raqobatdoshligini ta'minlashning mahalliy muhitini shakllantirish lozim (ya'ni, maktabgacha ta'lim, maktab ta'limi, o'rta ta'lim va oliy ta'lim bo'yicha xorijiy ta'lim muassasalari faoliyatini yo'lga qo'yish va ularga ruxsatnomalar berish). 3. Oliy ta'limning MDX davlatlari yoki SHanxay xamkorlik tashkilotlari uchun bosqichma bosqich yagona ta'lim kelishuvlariga o'tish orqali xududiy imkoniyatlarni oshirish lozim. 4. Oliy ta'limning xususiy bo'g'inlarini tashkil etish va ularda ta'lim sifatini nazorat qilishning muhim normalarini belgilash. 5. Oliy ta'lim bitiruvchilarining xududlar bo'yicha mehnat taqsimoti bilan shug'ullanuvchi maxsus vakolatli jamoat fondlarini tashkil etish; 6. Fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini jadallashtirish yuzasidan xududlarda maxsus fondlarni tashkil etish va ularning mablag'larini shakllantirishni tartiblarini belgilash lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Prezident Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga yo'llagan Murojaatnomasi, 2023-yil 20-dekabr.
2. Гордийенко А.А. Социокультурные основания эволюции образования будущего // Современное образование: проблемы и перспективы. – 1995. – С. 5-19.

3. Doeringer P., Piore M., Internal Labour Markets and Manpower Analyses Lexington, Mass, 1971; Standing G. Unemployment and Labour Market Flexibility. ILO, - Geneva, 1986. – P. 19-20.

4. О. А. Подольский, В. А. Погожина. Ключевые компетенции выпускников и молодых специалистов при приеме на работу. “Научное обозрение: гуманитарные исследования” — 1/2016, 96-103 с

5. Зеер Э. З. Идентификация универсальных компетенций выпускников работодателем // Высшее образование в России. – 2007. – № 11. – С. 39–45.

6. Зимняя И. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.

7. Магера И. В. Проблема молодежной занятости и безработицы в контексте несоответствия рынка образовательных услуг и рынка труда // Современная экономика: проблемы, тенденции, перспективы. – 2012. – № 6. – С. 2–8.

